

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра політичної соціології

ЗАТВЕРДЖЕНО

декана/соціологічного факультету

В'ячеслав НІКУЛІН

«28» червня 2024 року

Робоча програма навчальної дисципліни

Прогнозування соціально-політичних процесів

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти ___ бакалаврський _____

галузь знань ___ 05 Соціальні та поведінкові науки _____

(шифр і назва)

спеціальність ___ 054 Соціологія _____

(шифр і назва)

освітня програма ___ соціально-політичні та маркетингові дослідження _____

(шифр і назва)

вид дисципліни _____ за вибором _____

(обов'язкова / за вибором)

факультет _соціологічний _____

2024/ 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою соціологічного факультету
Протокол №9 від 26.06.2024 року

Розробники програми: **Дублікаш Тетяна Миколаївна, канд. соціолог.наук, доцент
кафедри політичної соціології**

Програму схвалено на засіданні кафедри політичної соціології
Протокол від "21" червня 2024 року №12

в.о. завідувача кафедри

В'ячеслав НІКУЛІН

Програму погоджено науково-методичною комісією соціологічного факультету
Протокол від "24" червня 2024 року №8

Голова науково-методичної комісії

Юлія СОРОКА

Гарант освітньої програми
«Соціально-політичні та маркетингові дослідження»
спеціальності 054 Соціологія
МУРАДЯН

Олена

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни **Прогнозування соціально-політичних процесів** складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки бакалаврів напряму **054 - СОЦІОЛОГІЯ**

Предметом вивчення навчальної дисципліни є **методи прогнозування в соціології**.

Міждисциплінарні зв'язки: *соціологія, політологія, логіка*

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни **«Прогнозування соціально-політичних процесів»** є ознайомлення студентів з різними інструментами прогнозування в соціології. Прогнозування майбутніх подій та надання експертної оцінки векторам розвитку є однією з найважливіших функцій сучасної соціології. Прогнозування надає можливість передбачати як позитивні, так і негативні наслідки тих чи інших сценаріїв, тим самим сприяючи уникненню або пом'якшенню впливу негативних. У рамках курсу студентам будуть запропоновані як класичні інструменти прогнозування, такі як метод екстраполяції, метод аналогії, сценарний метод, причинно-наслідковий аналіз, метод експертних оцінок та посилення на позитивний досвід, так і методи, що використовуються у рамках теорії ігор, такі як побудова графів та таблиць співпадіння, метаігри I та II рівня, моделювання коаліцій, а також авторські методи, такі як побудова таблиць векторів розвитку, таблиць виборчого процесу тощо.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни **«Прогнозування соціально-політичних процесів»** є:

- *ознайомлення студентів з особливостями наукового передбачення та його використанням в соціології;*
- *ознайомлення студентів з різними видами та методами прогнозів;*
- *забезпечення студентів прогностичними інструментами для моделювання наслідків соціально-політичних процесів;*
- *ознайомлення студентів з алгоритмами побудови прогнозів та помилками, що виникають при роботі з різними методами прогнозування.*

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин – 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й магістратури	1-й магістратури
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
16 год.	4 год.
Практичні, семінарські заняття	
16 год.	6 год.

Лабораторні заняття	
Не передбачені	Не передбачені
Самостійна робота	
88 год.	110 год.
Індивідуальні завдання	
не передбачені	

1.6. Заплановані результати навчання:

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- *особливості наукового передбачення та особливості прогностичної функції соціології;*
- *класичні та некласичні види прогнозів;*
- *методи прогнозів;*
- *помилки при роботі з методами прогнозування;*
- *алгоритм побудови прогнозів.*

вміти :

- *прогнозувати політичні, економічні, соціальні та інші наслідки актуальних соціальних подій;*
- *обирати найбільш ефективні методи прогнозу стосовно подій, що аналізуються;*
- *застосовувати класичні методи прогнозування;*
- *застосовувати класичні моделі теорії ігор та метаігор в прогнозуванні;*
- *використовувати графічні методи в прогнозуванні.*

Перелік компетентностей, які забезпечує викладання курсу:

- ЗК01. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.
- ЗК03. Здатність працювати в команді.
- ЗК04. Здатність бути критичним і самокритичним.
- ЗК05. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).
- ЗК06. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.
- ЗК07. Навички міжособистісної взаємодії.
- ЗК08. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК09. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.
- ЗК10. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- СК01. Здатність оперувати базовим категоріально- понятійним апаратом соціології
- СК03. Здатність аналізувати соціальні зміни, що відбуваються в Україні та світі в цілому.
- СК04. Здатність збирати, аналізувати та узагальнювати соціальну інформацію з використанням соціологічних методів.
- СК06. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.
- СК07. Здатність презентувати результати соціологічних досліджень для фахівців та нефахівців
- РН01. Використовувати понятійний апарат соціології в освітній, дослідницькій та інших сферах професійної діяльності.

- РН04. Пояснювати закономірності та особливості розвитку і функціонування соціальних явищ у контексті професійних задач.
- РН06. Ефективно виконувати різні ролі (зокрема організатора, комунікатора, критика, генератора ідей, виконавця тощо) у команді в процесі вирішення фахових задач.
- РН07. Вміти використовувати інформаційно-комунікаційні технології у процесі пошуку, збору та аналізу соціологічної інформації.
- РН08. Обґрунтовувати власну позицію, робити та аргументувати самостійні висновки за результатами досліджень і аналізу професійної літератури.
- РН11. Презентувати результати власних досліджень для фахівців і нефаківців

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Тема 1. Прогностична функція соціології. Форми передбачення: передчуття, передбачення, прогнозування. Прогностика як метод наукового пізнання дійсності. Особливості наукового передбачення. Публіцистичне прогнозування. Побудова моделей майбутнього в соціології. Функції інтерпретації та “фільтрації”. Роль суб'єктивності при побудові прогнозів. Особливості та функції соціологічного та журналістського прогнозу і практика застосування. Прогнозування і планування. Прогноз та соціальний контроль.

Тема 2. Види прогнозів. Особливості поточного (рік), короткострокового (до 5 років), середньострокового (5-10 років), довгострокового (15-20 років) та сверхдолгострокового (до 20 років) прогнозів. Прогноз-зобов'язання або прогноз-обіцянка; прогноз-впевненість або прогноз-переконаність; прогноз-упередження; прогноз-бажання; прогноз-нагадування; прогноз-пропозиція; прогноз-підказка; прогноз-попередження; прогноз-підтвердження; прогноз-сумнів; прогноз-інформація. Ймовірність прогнозу.

Тема 3. Нормативне та пошукове прогнозування. Пошукове прогнозування як «визначення можливого або бажаного стану об'єкта в майбутньому». Дослідження реальних систем в пошуковому сценарії. Дослідження генетичних та історичних зв'язків; причинно-наслідкових зв'язків між частинами, елементами досліджуваної системи; структурно-функціональних зв'язків, що забезпечують нормальну роботу системи.

Тема 4. Методи прогнозу в соціології. 150 методів прогнозування. Раціонально-пізнавальні та художні методи прогнозування. Методи узагальнення, аналізу, синтезу. Метод моделювання. Статистичні методи. Метод екстраполяції як проекція тенденцій розвитку явища, присутнього в минулому і сьогодні, на його майбутнє в цілому. Метод аналогії як проведення паралелей, залучення минулого досвіду в якості демонстраційної моделі для актуальної події та її майбутнього. Сценарний метод як метод висування гіпотез про розвиток явища в майбутньому. Метод суміщення сценаріїв. Метод опросу експертів. Методи оцінки. Метод посилення на позитивний досвід (досвід отримання бажаного результату).

Помилки при роботі з методами прогнозування. Помилки в причинно-наслідковому аналізі.

Тема 5. Творча інтуїція та уява в процесі прогнозування. Робота Дж. Форрестера «Антиінтуїтивна поведінка соціальних систем» та неінтуїтивна концепція в дослідженні складних динамічних систем. Інтуїтивне розуміння і відображення соціальної реальності. Методи отримання нової інформації інтуїтивним шляхом.

										1		
Тема 1. <i>Прогностична функція журналістики.</i>	4	1				3	5					5
Тема 2. <i>Види прогнозів.</i>	7	1	1			5	8	0,5	0,5			7
Тема 3. <i>Нормативне та пошукове прогнозування.</i>	7	1	1			5	6,5	0,5				6
Тема 4. <i>Методи прогнозу в аналітичній журналістиці.</i>	11	2	2			7	11,5	1	0,5			10
Тема 5. <i>Творча інтуїція та уява в журналістському прогнозуванні.</i>	7	1	1			5	7,5		0,5			7
Тема 6. <i>Алгоритм побудови прогнозів.</i>	8	1	1			6	9	0,5	0,5			8
Тема 7. <i>Застосування класичних моделей теорії ігор в прогнозуванні.</i>	14	2	2			10	13,5	0,5	1			12
Тема 8. <i>Теорія метаігор як спроба наукового втручання в перебіг подій з метою досягнення позитивно-синергетичних результатів.</i>	12	1	2			9	11	0,5	0,5			10
Тема 9. <i>Використання графічних методів в прогнозуванні.</i>	10	1	2			7	10		1			9
Тема 10. <i>Побудова моделей коаліцій в прогнозуванні результатів подій з певною кількістю зацікавлених акторів.</i>	9	1	2			6	9	0,5	0,5			8
Тема 11. <i>Використання Fuzzy-технологій для прогнозування результатів</i>	6	1				5	6,5		0,5			6

<i>ситуацій з великою кількістю акторів з різновекторними перевагами.</i>											
Тема 12. Використання сучасних комп'ютерних моделей в прогнозуванні.	12	1	1			10	10				10
Тема 13. Змішані техніки прогнозування. Вимірювання ступеня ефективності підсумкових прогнозів.	7	1	1			5	7				7
Тема 14. Від прогнозування до програмування.	6	1				5	5,5		0,5		5
Усього годин	120	16	16			88	120	4	6		110

4. Темі практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денне відділення	Заочне відділення
1	Тема 1. <i>Прогностична функція журналістики.</i>		
2	Тема 2. <i>Види прогнозів.</i>	1	0,5
3	Тема 3. <i>Нормативне та пошукове прогнозування.</i>	1	
4	Тема 4. <i>Методи прогнозу в аналітичній журналістиці.</i>	2	0,5
5	Тема 5. <i>Творча інтуїція та уява в журналістському прогнозуванні.</i>	1	0,5
6	Тема 6. <i>Алгоритм побудови прогнозів.</i>	1	0,5
7	Тема 7. <i>Застосування класичних моделей теорії ігор в прогнозуванні.</i>	2	1
8	Тема 8. <i>Теорія метаігор як спроба наукового втручання в перебіг подій з метою досягнення позитивно-синергетичних результатів.</i>	2	0,5
9	Тема 9. <i>Використання графічних методів в прогнозуванні.</i>	2	1
10	Тема 10. <i>Побудова моделей коаліцій в прогнозуванні результатів подій з певною кількістю зацікавлених акторів.</i>	2	0,5
11	Тема 11. <i>Використання Фіззу-технологій для прогнозування результатів ситуацій з великою кількістю акторів з різновекторними перевагами.</i>		0,5
12	Тема 12. <i>Використання сучасних комп'ютерних моделей в прогнозуванні.</i>	1	

13	Тема 13. <i>Змішані техніки прогнозування. Вимірювання ступеня ефективності підсумкових прогнозів.</i>	1	
14	Тема 14. <i>Від прогнозування до програмування.</i>		0,5
	Разом	16	6

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денне відділення	Заочне відділення
1	Проаналізувати глобальні ризики 2033 р. за ВЕФ (Всесвітнім економічним форумом)	3	5
2	Популярність прогнозів у різних країнах світу: особливості застосування видів прогнозу.	5	7
3	Розробити пошуковий сценарій прогнозу стану певного соціального об'єкту або процесу.	5	6
4	Знайти приклади помилкових прогнозів в соціології та пояснити причину помилки.	7	10
5	Способи роботи з інтуїцією.	5	7
6	Побудувати модель прогнозного фону для певного соціального явища чи процесу.	6	8
7	Спрогнозувати розвиток певної конфліктної ситуації за допомогою знаходження точки рівноваги.	10	12
8	Спрогнозувати розвиток певної конфліктної ситуації за допомогою метагри	9	10
9	Побудувати дерево рішень для певного вибору ключових гравців.	7	9
10	Спрогнозувати виникнення коаліції гравців у тому чи іншому конфліктному питанні.	6	8
11	Використання Fuzzy-технологій для прогнозування появи міжнародних військових коаліцій.	5	6
12	Комп'ютерне моделювання: переваги та недоліки.	10	10
13	Розробити сценарій прогнозу того чи іншого соціального явища чи процесу з використанням змішаних технік	5	7
14	Відповідальність соціологів, які займаються прогнозуванням	5	5
	Разом	88	110

6. Індивідуальні завдання

- не передбачено учбовим планом

7. Методи контролю

Основними критеріями оцінювання поточної успішності студентів є участь у семінарах, робота над індивідуальними завданнями (підготовка та презентація аналітичних доповідей), самостійна робота над вивченням основних джерел. Передбачена форма підсумкового контролю – залік – визначається робочим планом.

Приклади завдань для контрольної роботи:

- Спрогнозувати розвиток певної конфліктної ситуації за допомогою знаходження точки рівноваги.
- Побудувати дерево рішень для певного вибору ключових гравців.
- Спрогнозувати виникнення коаліції гравців у тому чи іншому конфліктному питанні.

Критерії оцінювання контрольної роботи

20 балів	Відповідь повна, або з однією незначною помилкою
13-19 балів	Відповідь повна, але з двома-трьома незначними помилками
8-12 балів	Відповідь не досить повна, та (або) із суттєвими помилками
до 7 балів	Відповідь неповна, містить суттєві помилки
0 балів	Відповідь майже відсутня та (або) не відповідає запитанню

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль та самостійна робота											Конт рольн а робот а	Разо м	Залі к	Сума
Т 2- 3	Т 4	Т 5- 6	Т 7	Т 8	Т6 9	Т 10	Т 11	Т 12	Т 13	Т 13	20	60	40	100
3	4	4	5	5	5	5	3	3	3					

До складання заліку допускаються студенти, які набрали хоча б 10 балів на протязі семестру.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	
90 – 100	відмінно	
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	

Залікові питання з курсу:

1. Форми передбачення: передчуття, передбачення, прогнозування.
2. Прогностика як метод наукового пізнання дійсності. Особливості наукового передбачення.
3. Особливості наукового та публіцистичного прогнозування.
4. Основні види прогнозів в соціології.

5. Особливості поточного (рік), короткострокового (до 5 років), середньострокового (5-10 років), довгострокового (15-20 років) та сверхдолгострокового (до 20 років) прогнозів.
6. Нормативне та пошукове прогнозування.
7. Основні методи прогнозів в соціології.
8. Раціонально-пізнавальні та художні методи прогнозування.
9. Застосування методів узагальнення, аналізу, синтезу при прогнозуванні.
10. Метод екстраполяції як проекція тенденцій розвитку явища.
11. Сценарний метод як метод висування гіпотез про розвиток явища в майбутньому.
12. Помилки при роботі з методами прогнозування в соціології.
13. Творча інтуїція та уява в соціологічному прогнозуванні.
14. Алгоритм побудови прогнозів. Триступенева структура прогнозу (аналіз, діагноз, прогноз).
15. Етапи прогнозування: інформаційний, проблемно-цільовий, генераційний, реалізаційний, ревізійний.
16. Поняття прогнозного фону. Побудова моделі прогнозного фону.
17. Застосування класичних моделей теорії ігор в прогнозуванні.
18. Поняття точки рівноваги. Точка рівноваги як вектор розвитку динамічних ситуацій.
19. Використання графічних методів в прогнозуванні. Побудова дерев рішень.
20. Побудова моделей коаліцій в прогнозуванні результатів подій з певною кількістю зацікавлених акторів.
21. Використання сучасних комп'ютерних моделей в прогнозуванні.
22. Вимірювання ступеня ефективності підсумкових прогнозів.

Рекомендовані джерела:

- Аналітика, експертиза, прогнозування : монографія / Є. А. Макаренко, М. М. Рижков, М. А. Ожеван. – К. : Наша культура і наука, 2003. – 614 с.
- Белькова С. В. Жанр сучасного нарису: інваріант і модифікації (на матеріалі українських газетних видань початку ХХ ст.) : дис. ... канд. наук із соц. ком. : 27.00.04. Запоріжжя : Класичний приват. ун-т, 2012. 227 с.
- Бовуснівська Т. В. Теоретичний зріз проблеми жанрових модифікацій. Літературознавчі студії. 2013. Вип. 40 (1). С. 74–81.
- Вацлавович В.В. Теоретичні проблеми кримінологічного прогнозування // Право. 2012. № 5. С. 53–64
- Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України: наукова доповідь / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – Електрон. дані. – К., 2022. – 305 с. : табл., рис. – Режим доступу : <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Vidnovlennja-ta-rekonstrukcsja-povojennoj-ekonomiky.pdf>
- Вітлінський В. В. Моделювання економіки: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц./ В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2005. – 306 с.
- Грабовецкий Б.Є. Теоретичні і методологічні основи економічного прогнозування : навчальний посібник [Електронний ресурс] / Б.Є. Грабовецкий // Основи економічного прогнозування. – Вінниця : ВФ ТАНГ, 2000. – Режим доступу: <http://pulib.if.ua/part/9816>.
- Громадська Н. А. Політичний аналіз як невід’ємна складова політичної журналістики / Н. А. Громадська // Наукові праці. – Вип. 261. Т. 273. Політологія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2016
- Дуцик Д. Політична журналістика / Д. Дуцик. – К. : ВД «Києво-Могилян. акад», 2005. – 138 с

- Дяченко Н. Прогнозування як функція державного управління / Н.Дяченко // Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком. за заг. ред. О.Б. Кіреєвої. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. С. 71–74
- Економіко-математичне моделювання: Навчальний посібник / За ред. О. Т.Іващука. – Тернопіль: ТНЕУ “Економічна думка”, 2008. – 704 с.
- Економічне прогнозування / М. І. Скрипниченко, Т. І. Приходько // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-18790>
- Євмешкіна О. Л. Види державних прогнозів як актуальна проблема державного стратегічного планування / О. Л. Євмешкіна // Право та державне управління. - 2016. - № 4. - С. 119-124. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ptdu_2016_4_22
- Євмешкіна О. Л. Вплив глобалізації на прогнозування та державне стратегічне планування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 8. С. 62–66.
- Євмешкіна О. Реалізація функції прогнозування на різних рівнях державного управління / О. Євмешкіна // Державне управління та місцеве самоврядування. - 2017. - Вип. 1. - С. 68-73. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2017_1_12
- Іващук А. Інновації у методах збирання фактичного матеріалу в групі інформаційно-публіцистичних жанрів // Медіа-сучасність, 2009
- Костенко, Г. і Глазова, Я. 2023. Застосування інструментарію прогнозування фінансових показників розвитку діяльності підприємств логістичної сфери. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 1(69) (Бер 2023), 94–100. DOI:<https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-69-94-100>.
- Ко-стен-ко Н. В., Іва-нов В. Ф. Дос-від кон-тент-ана-лі-зу: Мо-де-лі та прак-ти-ки: Моно-гр. К.: Центр віль-ної пре-си, 2003. 139 с.
- Коцупал О. (2023). Фінансове прогнозування в умовах глобальної невизначеності. *·SCIENTIA-FRUCTUOSA (ВІСНИК Київського національного торговельно-економічного університету)*, 147(1), 17–25. [https://doi.org/10.31617/1.2023\(147\)02](https://doi.org/10.31617/1.2023(147)02)
- Литвинов О.М., Гладкова Є.О. Кримінологічна футурологія: постановка проблеми. Вісник Кримінологічної асоціації України: зб. наук. праць. № 2 (23). 2020. С. 129–137.
- Лозова О.В. Теоретико-методичні засади прогнозування соціального розвитку / О.В. Лозова // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – №4 (23). – С. 29-33.
- Льовкіна О.Г. Наукове передбачення суспільних процесів [Електронний ресурс] / О.Г. Льовкіна // Філософські проблеми гуманітарних наук (Збірка наукових праць). – Київ, 2009. – 500 с. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11439.html>.
- Макроекономічне прогнозування та його принципи. Національна економіка : навч. посіб. / [В.І. Мельникова, О.П. Мельникова, Т.В. Сідлярчук та ін.]. – 2-ге вид. перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с
- Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі; аналіт. доп./ Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь. – К.: НІСД, 2014. – 117 с.
- Різун В. В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві : навч. посіб. / В. В. Різун, Т. В. Скотникова. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Преса України, 2008. – 144 с.
- TARASEVYCH, Yurii. (2021). Features of criminological planning. *Economics. Finances. Law*. 37-40. 10.37634/efp.2021.6(1).8.